

НАПРЯМ 5. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-315-9-33>

ZASADY PRAWA KARNEGO W PRAWODAWSTWIE UKRAINY I POLSKI: PORÓWNAWCZE BADANIA PRAWNE

Bilichak Olena Anatoliivna

Doktor nauk prawnych, Docent,

Ambasada Ukrainy w Republice Tadżykistan (Duszanbe, Tadżykistan)

Dziś Ukraina stoi u progu epokowych wydarzeń, które determinują rozwój jej państwa i dalsze losy historyczne. Tocząca się na jej terytorium wojna rosyjsko-ukraińska jest wynikiem wyboru miłującego wolność narodu ukraińskiego, wyznającego wartości demokratyczne i aspirującego do życia w nowoczesnym państwie europejskim, wolnym od totalitaryzmu i korupcji. Drogą do tego jest członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej, jako wejście do rodziny państw europejskich, akceptacja ich norm i zasad współżycia. Ta droga jest obmyta krwią Ukraińców, która została przelana podczas Rewolucji Godności w 2014 roku i przelewana jest teraz na frontach wojennych. Ukrainę w tej walce wspiera cały cywilizowany świat, więc zwycięstwo na pewno nadejdzie, a po nim nadejdzie czas odbudowy i odrodzenia.

Jednym z kluczowych punktów warunkujących przyszłe członkostwo Ukrainy w Unii Europejskiej (dalej – UE) jest ujednoczenie i harmonizacja ustawodawstwa krajowego z ustawodawstwem państw członkowskich UE, co bezpośrednio wynika z postanowień Traktatu z Lizbony. Konieczność stworzenia jednolitej przestrzeni prawnej wymaga od państw członkowskich UE stosowania podobnych ustaw i innych normatywnych aktów prawnych. Biorąc pod uwagę wagę tych zagadnień dla budowania efektywnych relacji międzypaństwowych, fundamentalne zagadnienia zasad ukraińskiego prawa karnego i ich korelacja z podobnymi zasadami krajów UE wymagają gruntownych badań naukowych.

Rzeczpospolita Polska (dalej – RP) jest strategicznym partnerem Ukrainy, który udziela jej dziś ogromnej pomocy w wojnie. Według oficjalnych danych od początku wojny granicę ukraińsko-polską przekroczyło ponad 11 mln Ukraińców. Przypadków, w których nasi rodacy

popadają w określone sytuacje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których uregulowanie następuje m.in. z zastosowaniem przepisów prawa karnego, jest całkiem sporo. Dlatego znajomość podstawowych przepisów polskiego prawa karnego, przynajmniej na poziomie ogólnych wyobrażeń, jest wysoce pożądana dla obywateli Ukrainy, którzy w taki czy inny sposób planują połączyć swoje życie z pobytem w tym kraju. Z kolei kwestia korelacji zasad prawa karnego, utrwalenia normatywnego pojęcia przestępstwa, ich systemu, wymiaru odpowiedzialności za popełnienie określonych przestępstw zgodnie z przepisami ustawodawstwa Ukrainy i Republiki Polska wymaga gruntownych badań w celu znalezienia rozsądnych sposobów ich harmonizacji i dalszej konsolidacji legislacyjnej.

Zasady prawa karnego określają normy Konstytucji RP i Kodeksu karnego RP. Z treści Kodeksu karnego Rzeczypospolitej Polskiej (zwanego dalej KK RP) wynika, że odpowiedzialność karna jest skutkiem działania lub zaniechania osoby. Kodeks karny RP zawiera wyczerpujący katalog przestępstw oraz określa stopień odpowiedzialności za ich popełnienie. Ustawodawstwo odpowiedzialności karnej Rzeczypospolitej Polskiej jest zbudowane na pewnych zasadach. Zasada (łac. principium – «początek, najpierw, podstawa») – początek, co leży u podstaw pewnego zespołu faktów, teorii, nauki. Pozycja definiująca, punkt wyjścia, przesłanka pewnej koncepcji lub teorii. [1] W polskiej literaturze naukowej stosuje się dość liczne podejścia do problemu zdefiniowania systemu zasad prawa karnego i ich klasyfikacji. Zatem z punktu widzenia polskiego prawnika J. Varylewskiego zasada w prawie karnym jest swoistą dyrektywą postępowania. Ze względu na źródło fiksacji autor dzieli je na dominujące i uzupełniające. Zasady dominujące określają normy odpowiedzialności karnej, dodatkowe uwarunkowane są ogólnie przyjętą praktyką.

Naukowiec wyróżnia następujące zasady prawa karnego: 1) praworządność; 2) powstanie odpowiedzialności karnej tylko za popełnienie czynu zabronionego przez Kodeks karny; 3) zasada sprawiedliwości; 4) zasada humanitaryzmu (humanitarne traktowanie osób, które popełniły przestępstwo, bez względu na jego wagę); 5) zasada pomocniczości (stosowanie norm prawa karnego powinno być ostatecznością); 6) zasada «nie ma przestępstwa bez czynu, za który odpowiedzialność określa ustawa»; 7) zasada społecznej szkodliwości przestępstwa; 8) zasada winy (osoba, której nie można oskarżyć, nie może być ukarana, ale dopuszczalne jest stosowanie środków zapobiegawczych lub wychowawczych w celu wypełnienia zadań postępowania karnego); 9) zasada indywidualizacji odpowiedzialności karnej; 10) nierozstrzygnięte wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego; 11) wymiar sprawiedliwości należy wyłącznie do sądów; 12) zasada stabilności i pewności prawa (nowelizacje prawa karnego nie przyczyniają się do

kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa i nie wzmacniają autorytetu prawa) [2].

Profesor Lech Gardocki wyróżnia zasady prawa karnego, wśród których zasada: 1) «nie ma odpowiedzialności bez przestępstwa»; 2) «nie ma odpowiedzialności bez winy»; 3) zasadę odpowiedzialności indywidualnej i osobistej; 3) zasada humanizmu; 4) zasada «nie ma przestępstwa bez prawa», z której wynikają inne bardziej szczegółowe zasady, a mianowicie: a) prawo karne musi być prawem pisanym i być zawarte w ustawie, t.zw. zasada legitymizacji prawa karnego; b) przepisy karne powinny jak najdokładniej opisywać przestępstwo; c) niedopuszczalność posługiwania się analogiami na niekorzyść oskarżonego; d) ustawa karna ustanawiająca lub zaosttrzająca odpowiedzialność karną nie działa wstecz; e) kara za przestępstwo musi być określona i przewidziana wcześniej uchwaloną ustawą itp [3].

Autorzy podręcznika «Prawo karne w pigułce» wśród zasad prawa karnego wymieniają następujące: 1) nie ma przestępstwa bez prawa; 2) nieodwracalności prawa o odpowiedzialności karnej; 3) zagrożenie społeczne (większe niż znikome); 4) obecność winy podczas popełnienia przestępstwa; 5) humanitaryzm (poszanowanie godności człowieka); 6) niemożność zmiany na gorsze (jeżeli w chwili wydania orzeczenia obowiązuje inne prawo niż w chwili popełnienia przestępstwa, stosuje się prawo korzystniejsze dla sprawcy) i tp. [4].

Zasady prawa karnego w ukraińskim orzecznictwie są uznawane za podstawowe zasady prawa karnego ustanowione przez ustawę lub bezpośrednio wynikające z jej treści, które pełnią bezpośrednią funkcję regulacyjną. Wśród krajowych ekspertów z zakresu prawa karnego panuje zróżnicowanie poglądów na temat systemu zasad prawa karnego i ich klasyfikacji. Powszechnym podejściem jest podział zasad na ogólne, interdyscyplinarne, branżowe [5, s. 10].

Zasady ogólne tkwią nie tylko w prawie karnym, ale także w innych gałęziach prawa. Z reguły obejmują one zasadę państwa prawa, praworządności, równości obywateli wobec prawa i sądu, nieuchronności odpowiedzialności, sprawiedliwości, humanizmu i demokracji. Zasady interdyscyplinarne często obejmują zasadę winy i domniemania niewinności. Zasady branżowe obejmują odpowiedzialność za czyn określony ustawą jako przestępstwo; odpowiedzialność w przypadku winy; osobisty charakter odpowiedzialności; indywidualizacja odpowiedzialności karnej i kary i tp. [6].

Ogólna analiza ustawodawstwa odpowiedzialności karnej RP wskazuje, że stosuje ono podobne podejście do ukraińskiego podejścia w kształtowaniu zasad odpowiedzialności karnej. Należy podkreślić, że ustawodawstwo obu państw zawiera skodyfikowane akty normatywne, które definiują pojęcie przestępstwa, jego system oraz ustalają stopień odpowiedzialności za

popęlnienie odpowiednich przestępstw. Przewidziano także rodzaje i środki kary, podstawy powołania oraz warunki zwolnienia z odpowiedzialności karnej. Podejścia naukowe do uzasadnienia systemu zasad prawa karnego wśród badaczy ukraińskich i polskich są również dość zbliżone. Przymuszalnie to, co zostało stwierdzone, wynika z faktu, że zasady ścigania karnego w ustawodawstwie Ukrainy i w ustawodawstwie Polski opierają się na ideach demokratycznych zapisanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw i podstawowych wolności, co znalazło odzwierciedlenie w pozytywnej praktyce Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jednocześnie należy zauważyć, że na ogół konstrukcja Kodeksu karnego RP, treść poszczególnych instytucji prawa karnego RP znacznie różni się od ukraińskiej. W związku z tym źródła prawa karnego Rzeczypospolitej Polskiej, konkretne normy prawne wchodzące w skład poszczególnych jej instytucji, wymagają gruntownych badań naukowych w celu znalezienia sposobów na poprawę ustawodawstwa krajowego w zakresie ścigania karnego.

References:

1. Поняття принципу. <https://www.google.com/search?q=принцип+поняття>
2. Skrypt J. Warylewski – Prawo Karne część ogólna wydanie 7, 2017r. Notatki na drugie ćwiczenia – studia zaoczne. Podstawowe zasady prawa karnego. <https://www.studocu.com/pl/document/universytet-gdanski/prawo-karne-notatki-na-2-cwiczenia-zaoczne/6085649?origin=viewer-recommen>
3. Lech Gardocki. Prawo karne. https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/2/0/20144-prawo-karne-lech-gardocki-fragment.pdf
4. Prawo karne w pigułce. Wydanie 5. Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o. ul. Bonifraterska 17, 00-203. Warszawa https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/1/9/19975-prawo-karne-w-pigulce-fragment.pdf
5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
6. Принципи (zasady) кримінального права України (загальні, міжгалузеві, галузеві). <https://studies.in.ua/kriminalne-pravo-zagalna-chastina/4546-principi-zasadi-kriminalnogo-prava-ukrayini-zagaln-mzhgaluzev-galuzev.html>